

Fiktioner om mennesker og teknologi

Science fiction-film indeholder ofte fremskrivninger af teknologi, som nutidens seer kan genkende grundformen af: Computere bliver til fremtidens superintelligente systemer; robotter bliver til fremtidens cyborgs og replikanter. Filmene er fantasier med afsæt i videnskab og teknologi. Men det er fantasier, der er nyttige i en seriøs debat. Men skal bare være klar over, hvilke præmisser, fiktive fortællinger om fremtiden baserer sig på.

Science fiction-film som teknologisk fremskrivning

Som navnet antyder, er Science Fiction-film fiktive fortællinger, hvor videnskab og teknologi spiller en væsentlig rolle. Man kan opfatte filmenes billeder af fremtidige verdener som en slags forudsigelse af de samfund, der kan komme til at eksistere som en konsekvens af, at forskellige moderne teknologier udvikles mere og mere

Film om fremtidige højteknologiske verdener er fiktive fortællinger. Men en del af deres fascinationskraft skyldes formentlig, at tilskueren kan se en forbindelse mellem kendte teknologier (som for eksempel rumfart eller computerteknologi) og de fremmede verdener, der skildres i filmene. Dermed låner science fiction-film noget troværdighed fra videnskabens verden. For tilskueren kommer til at forestille sig den fremtidige verden som et muligt resultat af teknologi eller ny videnskab, der i dag er på pionerstadiet.

Når man skaber et science fiction-univers, er der grundlæggende to trin. Først en analyse af, hvilke udviklingsmuligheder, der er teoretisk mulige eller sandsynlige, set på baggrund af nutidens videnskab og teknologi. Bagefter bruges fantasien og filmmediet til at skildre én af disse udviklingsmuligheder. Inden for den ramme fortælles historien om et fremtidigt samfund eller fremtidige livsvilkår.

Det vil naturligvis altid være til diskussion, om teknologiske genstande og fremtidige miljøer i en given science fiction-film overhovedet er sandsynlige, eller om de blot ligger inden for de teoretiske muligheder, man kan forestille sig ud fra nutidens videnskab. Set som forudsigelser af videnskabens konsekvenser må filmene naturligvis tages med et stort gran salt.

Det er heller ikke altid det vigtigste for science fiction-film at være krystalkugler. I nogle af de klassiske science fiction-film vil det ikke spille nogen særlig rolle for temaet, om teknologien anses for at være en sandsynlig udvikling. Et eksempel er Blade Runner, Ridley Scotts klassiske film om forholdet mellem mennesker og de såkaldte replikanter (kunstigt skabte væsener, hvis kunstighed kun kan afsløres med sofistikerede metoder). Mange filmkendere er enige om, at replikanterne i filmen bruges som et spejl af vilkårene for almindelige menneskers identitetsdannelse i nutidens moderne samfund. I det tilfælde kan man sige, at fantasiens fremskrivning af videnskaben bruges til at skabe en fortælling, som i virkeligheden handler om nogle eksistentielle forhold, der i sig selv hverken er bundet til teknologien eller til en fremtidig verden.

Man kan ikke bedømme værdien af science fiction-film på grundlag af dens forudsigelse. Men det er væsentligt at være opmærksom på, at filmene låner troværdighed og fascinationskraft fra videnskabens nyeste udviklinger. Forudsigelsen som fænomen er vigtig i filmene, når filmene også handler om, hvordan vi mennesker skal forholde os til teknologien og dens muligheder. Endelig kan man spekulere på, om

”forudsigelser” i form af kulturelle forestillingsbilleder, blandt andet fra de populære film, kommer til at blive selvpfyldende profetier: Ville man udvikle kæledyrsrobotter og menneskelige robotpartnere, som man for eksempel gør det i Japan i dag, hvis ikke de kulturelle forestillingsbilleder om menneskelignende robotter allerede var plantet i folks bevidsthed?

Science fiction-film som fortolker af menneskets forhold til teknologi

I et berømt klip i Stanley Kubricks science fiction-epos Rumrejsen år 2001 klippes hårdt og brutalt fra en knogle, som en menneskeabe i urtiden kaster op i luften, til en rumstation i det ydre rum, som nærmest danser gennem mørket. Klippet fungerer som iscenesættelsen af en fremtidig virkelighed, hvor mennesket kan rejse langt ud i rummet. Men klippet er også en påstand om, at rumrejser er et led i den sammenhængende teknologiske historie, som mennesket indledte med brugen af primitive redskaber i urtiden.

Klippet fra knoglen til rumstationen i Rumrejsen år 2001 er et tydeligt eksempel på, at science fiction-film også er fortællinger, der prøver at knytte begivenheder i den menneskelige udvikling sammen til sammenhængende og meningsfulde historier. Religiøst inspirerede historier om menneskehedens undergang og frelse hører også til gengangerne i film om fremtidens teknologier. Det gælder for eksempel filmen The Matrix, hvor hovedpersonen skal frelse menneskeheden fra at leve i en indbildt verden. Mange science fiction-film giver et mareridtsagtigt billede af menneskehedens parløb med teknologien. Man kan måske også sige, at de præges af et dobbelt forhold til teknologisk viden, som allerede ligger i den vestlige civilisation gennem syndefaldsmyten: Behovet for teknologisk viden opstår på baggrund af en fortabelse (Adam og Eva spiser af visdommens æbler), og det er derfor i sig selv problematisk og risikabelt. Men omvendt er teknologisk viden herefter en del af menneskets vilkår og et middel, man er nødt til at bruge for at kultivere omverdenen. I science fiction-film er der ofte eksempler på, at forskellige typer af teknologi opfattes som henholdsvis gode og onde. Et konkret og ret underholdende eksempel finder man i filmen The Terminator:

I starten af filmen introduceres cyborg-terminatoren i skikkelse af Arnold Schwarzenegger i krydsklip med filmens helt. Begge sendes de tilbage fra fremtiden for henholdsvis at udslette og redde menneskeheden. Man ser, hvordan de samtidig skal finde ind i den verden, de er dukket op i. Terminatoren starter en bil ved at flå hele frontpanelet af og dreje på tændingsmekanismen. Helten, som er biologisk menneske, starter derimod en bil ved at kortslutte ledningerne med en biltyvs snilde. Helten identificeres med en kendt og dagligdags teknologi, mens cyborgeren overskrider den med ukendte superkræfter. Det fremstilles desuden som den kynisk målrettede og menneskeforagtende teknologi over for en mere nænsom fremgangsmåde. Science fiction-film som filosofiske tankeeksperimenter

Mange science Fiction-film har vist sig at være uhyre effektive til at iscenesætte nogle grundlæggende metafysiske problemstillinger, som har været under debat mere eller mindre siden de gamle grækere. Dette er ikke kun et resultat af filmmagernes kreativitet. Det skyldes naturligvis også, at den teknologiske udvikling, som filmene læner sig op ad, i sig selv genrejser nogle centrale filosofiske problemer. Det gælder for eksempel udviklingen inden for kunstig intelligens. Debatten om det har været med til at give liv til en gammel debat om forholdet mellem bevidsthed og krop (eller sjæl og legeme). For spekulationerne går blandt andet på, om skabelsen af kunstig intelligens i maskiner på et tidspunkt vil føre til maskiner med en bevidsthed og et indre oplevelsesliv. Science fiction-film som for eksempel Blade Runner og The Matrix er udmærkede udgangspunkter for overvejelse af grundlæggende metafysiske problemer. Her kommer blot antydning af, hvad der menes: Blade Runner! Blade Runner hedder hovedpersonen Deckard. På engelsk udtales det ligesom Descartes, som er navnet på den epokegørende franske filosof (1596-1650), der blandt

andet er berømt for udsagnet "Jeg tænker, altså er jeg". Med let sarkasme citerer én af filmens kunstigt skabte androider Descartes' berømte sætning i et forsøg på at fastslå, at han eksisterer på lige fod med mennesker. Dermed peger én af filmens figurer selv på et af filmens hovedtemaer: Hvad skal der til for at have identitet? Filmen svarer måske antydningvist, at det i højere grad end den blotte bevidsthed er menneskers placering i en historie, hukommelser og lignende, der opbygger identitet. The Matrix I The Matrix er hele fortællingen bygget op om et klassisk tema i den vestlige idéhistorie. Nemlig forestillingen om, at den verden, vores sanser opfanger, på den ene eller den anden måde ikke er identisk med den egentlige, sande virkelighed. Platon (5. århundrede f.Kr.), som anses for den vestlige filosofis fader, redegjorde for denne forestilling gennem en billedlig fortælling om nogle mennesker, der sidder fastspændt i en hule og kun kan se skygger på hulens væg. De tror naturligvis, det er hele virkeligheden. Indtil en filosof en dag løsriver sig og bevæger sig op gennem hulen og ser, at skyggerne netop kun er skygger og ikke de egentlige sande ting. Hvordan kan vi vide, at det, der fremtræder for vores sanser, overhovedet eksisterer og er virkeligt på den måde, vi tror? The Matrix er for så vidt en moderne fortælling spundet over dette spørgsmål. Samtidig indeholder den paralleller til religiøs frelse, fordi det (måske!) er hovedpersonens rolle at frelse menneskeheden fra det kollektive sansebedrag, som kaldes verden, og som er skabt af hyperintelligente maskiner.

Science fiction-film som kritik af samtiden

Filmhistorier om fremtiden handler ofte om samtiden. Fremmedartede, højteknologiske opfindelser kan i filmene fungere som forstørrelsesglas, der reflekterer samtidens livsform og samfundsforhold. I én af de første egentlige Science Fiction-film, Metropolis fra 1927, finder man en kritik af det gryende industrisamfund og måden, de højere klassers bekymringsløse fritid adskilles fra de lavere klassers maskinprægede manuelle arbejde. I filmen spiller en kvindelig menneskerobot rollen som den ondsindede folkeforfører, der gennem erotisk vækkelse af folkemassernes raseri skal anspore til total ødelæggelse af den opbyggede industriby. Men filmen har "happy end" i form af bykongens søn, der i kraft af sin medlidenhed og kærlighed til en kvinde af folket er i stand til at formidle håndens og åndens arbejde uden at ødelægge byen. Mens Metropolis indeholder en kritik af industrisamfundets organisering, så kan RoboCop fra 1987 ses som en gennemført sarkastisk kritik af forbruger- og servicesamfundet. Detroit's politi er - som næsten alt andet i den offentlige sektor - overtaget af et privat firma. Arbejdsforholdene er usle, og når betjente dør i ildkamp, skiftes de hurtigt, effektivt og ufølsomt ud. Filmens hovedperson er en karikeret overmodig idealist, der gør sit job og laver westernmanøvrer med sin revolver. For, som han siger, sønner har behov for forbilleder. Han dør i ildkamp, men firmaet genbruger hans krop til skabelsen af en politi-cyborg kaldet RoboCop. Én af filmens underliggende pointer er, at den bogstavelige kontrol, som firmaet har over RoboCop, blot er en gentagelse af den følelsesmæssige kontrol, som politimanden Murphy allerede var underlagt, før han blev til RoboCop. I filmen bliver kritikken af forbrugersamfundet og den kommercielle kontrol med menneskers følelser jævnlige understreget med overdrevne reklamer for atombombespil og andre gadgets fra en fremtidig underholdningsindustri.